

Sygn. akt I ACa 738/17

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 20 listopada 2017 r.

Sąd Apelacyjny w Katowicach I Wydział Cywilny

w składzie:

Przewodniczący :	SSA Roman Sugier (spr.)
Sędziowie :	SA Małgorzata Wołczańska SO del. Tomasz Tatarczyk
Protokolant :	Anna Wieczorek

po rozpoznaniu w dniu 20 listopada 2017 r. w Katowicach

na rozprawie

sprawy z powództwa Syndyka Masy Upadłości (...) Spółki Akcyjnej w upadłości likwidacyjnej w Z.

przeciwko Powiatowi (...)

o zapłatę

na skutek apelacji pozwanego

od wyroku Sądu Okręgowego w Bielsku-Białej

z dnia 24 czerwca 2015 r., sygn. akt I C 108/14

- 1) uchyla zaskarżony wyrok w punkcie 1 co do kwoty 286 298,85 złotych i odsetek ustawowych od tej kwoty, a w pozostałej części apelację oddala;
- 2) zasądza od pozwanego na rzecz powoda kwotę 56 101 (pięćdziesiąt sześć tysięcy sto jeden) złotych tytułem kosztów postępowania apelacyjnego i kasacyjnego.

SSO del. Tomasz Tatarczyk	SSA Roman Sugier	SSA Małgorzata Wołczańska
---------------------------	------------------	---------------------------

Sygn. akt I ACa 738/17

UZASADNIENIE

Syndyk Masy Upadłości (...) S.A. w upadłości likwidacyjnej z siedzibą w Z. w pozwie skierowanym przeciwko Powiatowi (...) wnosił o zasądzenie od pozwanego na jego rzecz kwoty 1.084.310,88 złotych z ustawowymi odsetkami od dnia 11 października 2013 r. do dnia zapłaty oraz kosztów procesu.

Uzasadniając żądanie pozwu powód podał, że w dniu 21 maja 2012 r. między nim a pozwanym (...) S.A. została zawarta umowa pod nazwą „Rozbiórka istniejącego obiektu mostowego – Mostu T. – uszkodzonego w wyniku powodzi z maja i czerwca 2010 r. i budowa nowego mostu na rzece K. w ciągu drogi powiatowej nr (...) w miejscowości w km (...)”.

Upadła spółka realizowała umowę. Pismem z 9 października 2012 r. pozwany odstąpił od umowy i obciążył spółkę karami umownymi.

Wartość robót zrealizowanych przez uprzednią spółkę do czasu odstąpienia od umowy to kwota dochodzona pozwem.

Postanowieniem z dnia 19 października 2012 r. zgłoszono upadłość (...) S.A.

Pozwany odmówił zapłaty należności za wykonane roboty przedstawiając do potrącenia swą wierzytelności z tytułu kar umownych.

Zdaniem powoda potrącenie to było bezskuteczne, gdyż jego wierzytelność za wykonane roboty nie istniała w dacie ogłoszenia upadłości, albowiem kosztorysowanie tych robót oraz obciążenie pozwanego fakturą nastąpiło już po tej dacie.

Pozwany w odpowiedzi na pozew wnosił o oddalenie powództwa oraz o zasądzenie kosztów.

Nie kwestionując wierzytelności powoda co do wysokości pozwany podał, że jego zobowiązanie o jej zapłatę uległo umorzeniu w wyniku potrącenia w dniu 26 października 2013 r. kar umownych w łącznej kwocie 1.731.685,67 złotych za opóźnienie w realizacji umowy oraz za opuszczenie placu budowy.

Wyrokiem z dnia 24 czerwca 2015 r. Sąd Okręgowy w Bielsku-Białej uwzględnił powództwo w całości oraz orzekł o kosztach.

Zdaniem Sądu pierwszej instancji świadczenie pozwanego o dokonany potrąceniu nie było skuteczne albowiem w dacie ogłoszenia upadłości wierzytelność (...) S.A. w stosunku do pozwanego jeszcze nie istniała. Zgodnie bowiem z umową łączącą strony rozliczenie za wykonane roboty miało nastąpić po sporządzeniu kosztorysów wykonawczych oraz w oparciu o faktury a kosztorysowanie i fakturowanie miało miejsce już po 19 października 2012 r. kiedy ogłoszono upadłość wykonawcy robót.

Sąd Okręgowy podniósł, że pozwany nie mógł powoda obciążyć karami za nienależyte wykonanie umowy (opóźnienie w realizacji robót) skoro ostatecznie odstąpił od umowy i obciążył powoda karą umowną zastrzeżoną na wypadek takiej sytuacji.

W wyniku apelacji pozwanego, kwestionującej wyrok Sądu Okręgowego w całości, Sąd Apelacyjny w Katowicach wyrokiem z dnia 5 maja 2016 r. w punkcie 1) zmienił zaskarżony wyrok w ten sposób, że:

- a) zasądził od pozwanego na rzecz powoda kwotę 286.298,85 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 11 października 2013 r.,
- b) w pozostałym zakresie powództwo oddalił,
- c) zasądził od powoda na rzecz pozwanego 3.464 złote tytułem kosztów procesu,
- d) obciążył pozwanego obowiązkiem uiszczenia części kosztów sądowych,
- e) odstąpił od obciążenia powoda opłatą od apelacji;

- 2) oddalił powództwo w pozostałej części;
- 3) zasądził od powoda na rzecz pozwanego 15.912 złotych z tytułu kosztów postępowania odwoławczego;
- 4) odstąpił od obciążenia powoda opłatą od apelacji.

W ocenie Sądu Apelacyjnego apelacja pozwanego w znacznej części była zasadna, gdyż wierzytelności obu stron umowy o jakiej mowa w pozwie istniały już przed ogłoszeniem upadłości (...) S.A.

Sąd odwoławczy wyraził pogląd, że wierzytelność przysługująca wykonawcy robót powstała już w dacie ich wykonania a tego rodzaju zdarzenia jak ustalenie ich wartości czy fakturowanie ma znacznie dla wymagalności wierzytelności a nie dla jej zaistnienia.

Sąd Apelacyjny stwierdził, że jedyna kara jaką pozwany mógł obciążyć powoda to kara za odstąpienie od umowy z przyczyn za którą odpowiedzialność ponosi wykonawca, w kwocie 798.012,15 złotych. Brak podstaw do kumulowania jej z karą naliczoną za opóźnienie wykonania robót.

Sąd Apelacyjny odwołując się do poglądu zawartego w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 10 czerwca 2011 r. sygn. akt V CSK 311/10 oraz wyroku Sądu Apelacyjnego w Lublinie wydanego w sprawie o syn. akt I ACa 260/13 stwierdził że przepisy art. 93 – 95 prawa upadłościowego i naprawczego nie naruszają zasady, że potrącenie staje się skuteczne przez oświadczenie woli złożone drugiej stronie. Bez względu na to czy wierzytelność przedstawiona do potrącenia została uznana przez sędziego komisarza i wpisana na prawomocnej liście wierzytelności.

Dlatego uznając za skuteczne umorzenie zobowiązania pozwanego wobec powoda wskutek potrącenia wierzytelności w kwocie 798.012,15 złotych, Sąd Apelacyjny zasądził na rzecz powoda kwotę 286.298,85 złotych o którą wierzytelność powoda przewyższała wierzytelność wzajemną.

Ten wyrok został zaskarżony skargą kasacyjną przez powoda w części oddalającej powództwo co do kwoty 798.012,15 złotych oraz orzekając o kosztach procesu.

Skarżący zakwestionował w skardze ustalenia przez Sąd odwoławczy stanu potrącalności wzajemnych wierzytelności w dacie złożenia przez pozwanego oświadczenia o potrąceniu podtrzymując dotychczasowe stanowisko, że wierzytelność powoda w tej dacie jeszcze nie istniała.

Ponadto w skardze kasacyjnej podniesiono zarzut naruszenia przepisów w art. 93 – 96 ustawy prawo upadłościowe i naprawcze poprzez uznanie, że doszło do częściowego umorzenia zobowiązania wobec powoda na skutek potrącenia. Zdaniem powoda w okolicznościach sprawy zarzut potrącenia nie podlega „jurysdykcji” sądu w postępowaniu cywilnym.

Wierzyciel upadłego może być w taki sposób zaspokojony wyłączenie w trybie postępowania upadłościowego.

Wyrokiem z dnia 7 kwietnia 2017 r. Sąd Najwyższy uchylił zaskarżony wyrok w pkt 1b, c, d, e, pkt 2, 3 i 4 i przekazał sprawę w tym zakresie Sądowi Apelacyjnemu w Katowicach do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.

W motywach wyroku Sąd Najwyższy za bezzasadne uznał zarzuty skargi kasacyjnej zmierzające do wykazania, że w dacie ogłoszenia upadłości powoda jego wierzytelność w stosunku do pozwanego jeszcze nie istniała, a co za tym idzie potrącenie było nieskuteczne.

Sąd Najwyższy wyraził stanowisko, że w tej dacie istniały już wierzytelności obu stron chociaż wierzytelność powoda nie była jeszcze wymagalna. Zdaniem Sądu Najwyższego oświadczenie o potrąceniu skutkowałoby zmniejszeniem wierzytelności powoda o 798.012,15 zł gdyby zarzut w tym zakresie uznać za skuteczny.

Ze względu na treść przepisu art. 96 p.u.in. wymaga, zdaniem Sądu Najwyższego, rozważenia czy wierzyciel może skutecznie podnieść zarzut potrącenia, bez konieczności zgłoszenia swej wierzytelności do masy upadłości.

W dalszej części motywów Sąd Najwyższy wyraził pogląd, że przeciwko takiej możliwości przemawia literalna treść wspomnianego przepisu z którego wynika, że potrącenie może dotyczyć tylko wierzytelności zgłoszonej do masy upadłości.

Z chwilą ogłoszenia upadłości majątek upadłego staje się masą upadłości służącą zaspokojeniu wszystkich jego wierzycieli (art. 61 p.u.in.). Zaspokojenie następuje zaś w sposób określony przepisami prawa upadłościowego, ale wymaga to, w celu ustalenia przysługującej wierzycielowi wierzytelności, zgłoszenia jej sędziemu komisarzowi w terminie oznaczonym w postanowieniu o ogłoszeniu upadłości (art. 236 p.u.in.). Potrącenie, prowadzi do umorzenia wierzytelności należnej masie upadłości, jest więc niewątpliwie sposobem zaspokojenia się z masy.

Dalej Sąd Najwyższy podał, że możliwość umorzenia wierzytelności wchodzących w skład masy upadłości, poza postępowaniem upadłościowym, byłoby niczym nieuzasadnionym uprzywilejowaniem jednego z wierzycieli.

Z tych względów brak podstaw prawnych do tego, aby wierzyciel mógł zgłosić skutecznie zarzut potrącenia w czasie, gdy trwa już postępowanie upadłościowe, w odrębnym postępowaniu, w którym syndyk dochodzi należnej masy wierzytelności.

W trakcie ponownego rozpoznania sprawy przez Sąd Apelacyjny pozwany powołał się na nową okoliczność a mianowicie na to, że pismem z 20 kwietnia 2017 r. zgłosił sędziemu komisarzowi w postępowaniu upadłościowym dotyczącym powoda swą wierzytelność z tytułu kary umownej w kwocie 798.012,15 złotych i poinformował o potrąceniu dokonanym w dniu 25 października 2013 r. oraz zgłosił ewentualny ponowny zarzut potrącenia tej wierzytelności.

Zdaniem pozwanego w tej sytuacji dopuszczalnym stało się podniesienie procesowego zarzutu o dokonanym potrąceniu w procesie wytoczonym przez syndyka masy upadłości (...) S.A.

Powód podtrzymał dotychczasowe stanowisko uznając, że zgodnie z poglądem wyrażonym w wyroku Sądu Najwyższego pozwany może powoływać się na umorzenie zobowiązania w wyniku potrącenia jedynie w postępowaniu upadłościowym. Ponadto powód podniósł zarzut prekluzji co do wniosków dowodowych pozwanego i zarzut przedawnienia wierzytelności objętej zarzutem potrącenia.

Sąd Apelacyjny w Katowicach zważył co następuje:

Apelacja pozwanego nie jest zasadna.

Nie mógł odnieść zamierzonego skutku zarzut prekluzji odnośnie dowodu w postaci pisma zawierającego zgłoszenie sędziemu komisarzowi w postępowaniu upadłościowym wierzytelności będącej podmiotem sporu w niniejszej sprawie oraz powołania się na jej wcześniejsze potrącenie i ewentualny ponowny zarzut potrącenia.

Przepis art. 381 kpc stanowi, że Sąd drugiej instancji może pominąć nowe fakty i dowody, jeśli strona mogła je powołać w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji, chyba że potrzeba powołania się na nie wynika później.

Z tego co podano wyżej wynika, że pozwany nie mógł w postępowaniu przed Sądem Okręgowym powołać się na zgłoszenie wierzytelności w postępowaniu upadłościowym i podniesienie w nim zarzutu potrącenia skoro miało to miejsce dopiero po wydaniu zaskarżonego wyroku. Wspomniany dowód w postaci treści pisma z dnia 20 kwietnia 2017 r. nie może być więc uznany za spóźniony.

Dla oceny trafności zaskarżonego wyroku nie ma też znaczenia podniesiony zarzut przedawnienia roszczenia pozwanego o zapłatę kary umownej.

Wierzytelność z tego tytułu jest bowiem dochodzona w ramach zarzutu potrącenia dokonanego w dniu 25 października 2013 r. Powód utrzymuje zaś, że wierzytelność pozwanego uległa przedawnieniu 30 listopada 2014 r. Oznacza to, że ewentualne umorzenie wierzytelności wskutek potrącenia o charakterze materialno-prawnym miało miejsce jeszcze przed przedawnieniem roszczenia o zapłatę kary umownej przez powoda.

Ponadto zarzut potrącenia może być podnoszony na każdym etapie postępowania i w każdym czasie.

Zgodnie z przepisem art. 502 kc wierzytelność przedawniona może być potrącona, jeśli w chwili gdy potrącenie stało się możliwe przedawnienie jeszcze nie nastąpiło. Z akt sprawy wynika, że stan potrzęsalskości istniał przed 30 listopada 2014 r.

Sądowi Apelacyjnemu znane są poglądy Sądu Najwyższego oraz piśmiennictwo dopuszczające możliwość podniesienia zarzutu potrącenia wierzytelności przysługującej wierzycielowi upadłego w procesie wytoczonym mu przez syndyka masy upadłości w toku postępowania upadłościowego.

Przykładem tego rodzaju poglądów judykatury jest np. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 marca 2011 r. sygn. akt V CSK 311/10 powołany w poprzednim wyroku Sądu Apelacyjnego w Katowicach jaki zapadł w niniejszej sprawie czy uchwała Sądu Najwyższego z 23 stycznia 2007 r. III CZP 125/06 OSN – 2007, Nr 11 poz. 1621.

W literaturze podmiotu poglądy dopuszczające tego rodzaju potrącenie wyrażone m.in. w „upadłości a potrącenie”. Komentarz Rafał Admus, Wydawnictwo C.H. Beck W-wa 2010 str. 109 – 113 czy „Prawo upadłościowe. Prawo restrukturyzacyjne” Komentarz, Wydanie 10. pod red. S. Gurgula Wydawnictwo C.H. Beck W-wa 2016 r. str. 260 – 261.

W orzecnictwie i doktrynie podkreśla się, że przepisy prawa upadłościowego i naprawczego nie zawierają odrębnych regulacji materialnoprawnych dotyczących potrącenia w rozumieniu przepisów art. 458 – 505 kc.

Swoista jest też korelacja między procesem wytoczonym w toku postępowania upadłościowego przez syndyka masy upadłości wierzycielowi wzajemnemu, który podnosi zarzut potrącenia wierzytelności wzajemnej, a postępowaniem upadłościowym, w którym zgłoszono tego rodzaju wierzytelność wzajemną i podniesiono zarzut jej potrącenia. Uwzględnienie zarzutu potrącenia w takiej sytuacji zarówno w procesie jak i w postępowaniu nieprocesowym jakim jest postępowanie upadłościowe prowadzi do całkowitego zaspokojenia wierzyciela, który skutecznie potrącił wierzytelność bez względu na stopień zaspokojenia innych wierzycieli, którzy zgłosili swe wierzytelności w postępowaniu upadłościowym.

Podkreśla się przy tym, że uwzględnienie zarzutu potrącenia w procesie nie jest wiążące dla sędziego komisarza w postępowaniu upadłościowym a odmowa uznania wierzytelności przez sędziego komisarza jest wiążące w procesie z tym, że nie stanowi przeszkody do jej dochodzenia we właściwym trybie po wznowieniu lub zakończeniu postępowania upadłościowego (art. 263 ustawy z dnia 28.02.2003 r. prawo upadłościowe). Dlatego doktryna w razie zgłoszenia zarzutu potrącenia wierzytelności mającej w procesie wytoczonym przez syndyka masy upadłości i w postępowaniu upadłościowym postuluje zawieszenie postępowania procesowego na mocy art. 177 § 1 kpc, (por. Komentarz S. Gurgula str. 260). W niniejszym przypadku było nie możliwe ze względu na charakter postępowania upadłościowego toczącego się wobec powoda. Nie bez znaczenia jest też to czy proces o sporne wierzytelności przedstawione do potrącenia wszczęty został przed czy po ogłoszeniu upadłości oraz czy i jaką decyzję podjął sędzia komisarz co do wierzytelności zgłoszonej do potrącenia.

W orzecnictwie Sądu Najwyższego wyrażono też pogląd, że wierzyciel będący jednocześnie dłużnikiem upadłego nie może w procesie z powództwa syndyka o zapłatę bronić się zarzutem potrącenia jeśli w postępowaniu upadłościowym sędzia komisarza nie uznał potrącenia wierzytelności upadłego (wyrok SN z 11.09.2003r. III CKN 516/01 MoP 2006, Nr 10 s. 540).

To co podano wyżej mogłoby mieć znacznie dla oceny twierdzenia pozwanego, że po dokonaniu przez niego zgłoszeniu wierzytelności w postępowaniu upadłościowym i powołanie się na wcześniejsze potrącenie, a nadto dokonanie potrącenia w dacie zgłoszenia wierzytelności, zarzut potrącenia winien być uwzględniony także w niniejszym postępowaniu, bez obawy naruszenia przepisu art. 96 p.u.in.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego motywy wyroku Sądu Najwyższego przekazującego sprawę do ponownego rozpoznania nie dają jednak podstaw do tego rodzaju twierdzeń. Wręcz przeciwnie wskazują one na to, że w przypadku równoległego toczenia się procesu i postępowania upadłościowego w procesie wierzyciel upadłego nie może zgłosić skutecznie zarzutu potrącenia. Z mocy art. 398²⁰ kpc Sąd związany jest wykładnią prawa dokonaną w tej sprawie przez Sąd Najwyższy.

Dlatego należało uznać zarzut potrącenia podniesiony w niniejszej sprawie za bezskuteczny a zaskarżony wyrok za trafny, choć niewłaściwie uzasadniony. Skutkowało to co skutkowało oddaleniem apelacji pozwanego na mocy art. 385 kpc.

Ze względu na brzmienie trzech kolejnych wywodów jakie zapadły w sprawie niezbędnym było uchylenie wyroku Sądu Okręgowego w części dotyczącej kwoty zasądzonej przez Sąd Apelacyjny w punkcie 1a, który nie został uchylony przez Sąd Najwyższy, i umorzenie postępowania w tym zakresie. Oddalenie bowiem apelacji w całości mogłoby bowiem skutkować błędnym uznaniem, że powodowi przysługuje zarówno cała należność zasądzona przez Sąd Okręgowy jak i kwota 286.298,85 złotych zasądzona przez Sąd Apelacyjny w pkt 1a jego wyroku.

W istocie część należności w tej wysokości, w wyniku redakcji wyroku Sądu Apelacyjnego, została zasądzona orzeczeniem sądu odwoławczego.

W wyniku korekty dokonanej przez Sąd Apelacyjny powodowi przysługiwać będzie z wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 5 maja 2016 r. kwota 286.298,85 zł wraz z zasądzonymi odsetkami, a z wyroku Sądu Okręgowego z dnia 24 czerwca 2015 r., pozostała część należności wraz z kosztami, zaś z obecnie zapadłego wyroku Sądu Apelacyjnego kwota 56.101 złotych z tytułu kosztów postępowania apelacyjnego i kasacyjnego. Orzeczenie o kosztach oparto na mocy art. 98 kpc uwzględniając wielkość opłaty powoda uiszczonej od skargi kasacyjnej (39.901 zł) oraz koszty zastępstwa procesowego w postępowaniu apelacyjnym i kasacyjnym (5.400 zł + 10.800 zł).

SSO del. Tomasz Tatarczyk	SSA Roman Sugier	SSA Małgorzata Wołczańska
---------------------------	------------------	---------------------------